

GERMANIA ȘI GERMANII ÎN MEMORIILE LUI N. IORGA (1917-1918) (II)*

George Florescu

4. Ocupația germană și România

Dintre supliciile proprii înfrângerii într-un conflict militar, ocupația teritoriului locuit de o anumită comunitate umană este cea mai dramatică, dar mai întâi dezonorantă și generatoare, îndeosebi, de sentimente vindicative și de ostilitate. Acceptând a intra în Marele Război, cu speranța realizării aspirațiilor ei naționale, România s-a văzut obligată să accepte retragerea, după ce eșecul campaniei sale de început a devenit o realitate. Învingătorii, adică armatele germane, austro-ungare, bulgare și turcești, au ocupat o mare parte a țării, supunând-o unui regim de exploatare deosebit de brutal, necunoscut încă în istoria modernă a Europei. Ocupantul german, în primul rând, și-a însușit calitatea de binefăcător profetic al unei națiuni care îndrăznise a se ridica împotriva cuiva predestinat a fi stăpânul Europei.

În Memoriile sale, N. Iorga a surprins doar unele aspecte ale martiriului pe care l-a reprezentat ocuparea celei mai importante părți a României acelor vremuri. Chiar dacă nu și-a propus a realiza un tablou complet al comportamentului celor aflați în ipostaza de ocupanți, față de românii învinși, însemnările sale oferă destule informații, capabile să reconstituie, măcar în linii generale, regimul de ocupație și modalitatea punerii lui în practică, cu o brutalitate șocantă.

La 7 iunie 1917, deci la o dată când învingătorul german se obișnuise cu circumstanța de ocupant, memorialistul consemna că în Cameră, N. Protopopescu făcea cunoscută declarația lui Günther, un personaj dubios, care cumpăraseră unele gazete românești, diverși membri ai instituțiilor de administrație, parlamentari etc.¹, pentru a facilita buna funcționare a regimului de ocupație. Vasile Pârvan relatează, la sfârșitul lunii iulie 1917, că ofițerii germani făcuți prizonieri de români erau „imposibili ca ură și aroganță, [...] mai ales cei cu titluri nobiliare”². Cinci zile mai târziu, N. Iorga nota că „un maior german dus la Averescu ar fi spus că n-am biruit noi (la Mărășești - n. ns.), ci francezii cari ne-au organizat”³. Particularitatea de învingători, căreia i se substituia aceea de ocupanți, nu-i împiedica pe soldații germani să declare că Asunt sătului [...] de acest război. Detschland muss zugeben, și anume până la iarnă. Ofițerii germani - la rândul lor - se țin mândri. Mulți spun că

---

* Prima parte a articolului a apărut în *Zargidava*, VII, Bacău, 2008, p. 101-119.

¹ N. Iorga, **Memorii**, Vol. I, p. 33.

² **Ibidem**, p. 74.

³ **Ibidem**, p. 81.

au crezut că în fața lor sunt francezi sau italieni. Soldații apreciază pâinea noastră, mult mai bună. Atâția întrebă ce folos or să aibă luptând pentru capitaliști, «dreptul de a cerși?»⁴. Cu toate acestea, regimul de ocupație nu se ameliorase în nici un fel. Ofițerii români, care au reușit să scape din captivitate, „spun că la Severin un berar german comandă. Fostul prefect Deleanu a fost pus hamal la Port, ca și membrii Ligii, cari însă au fost lăsați apoi acasă. [...] S-a luat tot din casele celor absenți”⁵. Un ofițer român întors din teritoriul ocupat observa că „germanii au tot evacuat spitalele noastre, luând pentru ei tot ce au găsit într-însele”⁶. AÎn satele recucerite, însemna Iorga la 25 septembrie 1917, germanii au prădat bisericile. Mâncau și beau, în cutare loc, pe piatra de altar între icoane. Scoarțele furate le puneau și pe tavan, și pe la umblătoare (closet - n. ns.). Oamenii erau sculați la trei din noapte și puși la muncă (iar când îi puneau ai noștri să adune frunzare, murmurau și regretau pe nemți). Copacii erau plini de roadă. S-au tăiat mâinele copiilor cari cutezau să atingă o prună”⁷. Cu toată trufia lor, afișată fără rezerve, germanii au sfârșit prin a face mămăligă, „căci toți se hrănesc cu mămăliga noastră”⁸, preciza Iorga. Prințul Carol, la rândul lui, relatează că „și în tranșee, [...] germanii se împodobesc cu icoanele noastre!”⁹. Pe de altă parte, remarca jurnalierul, Arubla de hârtie se falsifică în massă de germani, cari au ateliere speciale. Se aruncă și din aeroplane în tranșee. De aceea soldații ruși oferă oricâți bani țăranilor noștri. Iar noi nu putem răspinge o hârtie fără valoare, de mila bieților oameni”¹⁰. Secretarul Legației grecești, întors de la București, îi mărturisea lui Iorga, la 28 octombrie 1917, că „s-a luat de la fiecare tot prisosul pentru a se trimete în Germania; [...]. S-au luat de pretutindeni toate cele în legătură cu industriile, ca să fim siliți a cumpăra apoi de la dâșii”¹¹.

Pe lângă atâtea informații, surprinzătoare prin conținutul lor, la 10 decembrie 1917 N. Iorga nota că „și Mackensen, făcând să se primească delegația pentru ostatici (ni s-au restituit bieții țărani chinuiți din Dorna), a spus că țăranul român a dat astfel de dovezi, încât dușmanul trebuie să recunoască dreptul la viață al nației noastre”¹². O asemenea recunoaștere, însă, nu putea face pe cineva să uite umilințele la care au fost și continuau a fi supuși românii din zona ocupată, precum și distrugerile ori furturile nejustificate săvârșite de învingători. La o săptămână după ce notase observația lui Mackensen, N. Iorga afla de la cineva că militarii

⁴ **Ibidem**, p. 83. Declarațiile erau făcute după campania din vara anului 1917. Soldații germani începuseră a fi contaminați de ideile revoluției ruse.

⁵ **Ibidem**, p. 90.

⁶ **Ibidem**, p. 95.

⁷ **Ibidem**, p. 127.

⁸ **Ibidem**, p. 128.

⁹ **Ibidem**, p. 133.

¹⁰ **Ibidem**, p. 142-143.

¹¹ **Ibidem**, p. 158.

¹² **Ibidem**, p. 198.

germani „au furat noaptea porumbul din zona neutră”¹³. Altcineva îl informa că germanii văzuți pe străzile Galaților „arătau oameni necăjiți”¹⁴.

Ceva se va schimba după ce pacea propusă de Puterile Centrale devenise iminentă. În noile circumstanțe, când ocupații au început să-și retragă trupele de pe frontul român, germanii au incendiat importante bunuri pe care le-au folosit până atunci¹⁵. În schimb, „la București ofițerii străini fură vinul - consemna memorialistul -, ca la I. Pillat, dând chitanțe de benzină, și blăni de femei, ca la dna Lia Brătianu”¹⁶. Concomitent, autoritățile militare germane au impus ofițerilor români întorși în zona ocupată „părăsirea uniformei, care provoacă pretutindeni mari demonstrații”¹⁷. „Ofițerii și funcționarii veniți cu misiuni în teritoriul ocupat n-au fost îngăduiți măcar în casele lor”¹⁸, nota N. Iorga la 20 martie 1918. Treptat, autoritățile germane au început să generalizeze sistemul plăților „cu hârtia-monedă emisă de dâșii pentru România” și să transporte în Germania tipografiile și fabricile din teritoriul ocupat¹⁹.

În momentul în care conținutul tratatului de pace negociat între ocupații și guvernul Alexandru Marghiloman a devenit cunoscut, dezamăgirea românilor a devenit greu de descris. Chiar și unii dintre ocupații au fost surprinși de umilința impusă învingătorilor. „În «Vossische Zeitung» – preciza N. Iorga - un articol ține de rău pe Kühlmann, care a permis lui Czernin să taie hotare în carnea României, fără folos pentru germani, tolerând Dinastia, pe care ar fi trebuit s-o înlăture. Se vorbește și de o cădere a lui Kühlmann”²⁰. O zi mai târziu, adică la 5 aprilie 1918, memorialistul consemna în jurnalul său că Ala București situația germanilor devine grea”²¹. În consecință, disprețul lor față de români a căpătat forme dezonorante. Astfel, „la Ploiești, răniții germani - nota același cronicar - ar fi ars o parte din cărțile bibliotecii Liceului”, în timp ce șefii lor „consideră materialul Căilor Ferate din teritoriul ocupat, ba până și sârmele de telegraf și telefon, ca pradă de război, și o specifică în tratat”²² (tratatul de pace – n. ns.). „La Mălini, aflăm dintr-o însemnare făcută la 13 aprilie 1917, se ia tot, de plecare: și ferestre”, iar două zile mai târziu, Robert de Flers adăuga că „germanii caută să ia toată hârtia, ca să

¹³ *Ibidem*, p. 208.

¹⁴ *Ibidem*, p. 305.

¹⁵ *Ibidem*, p. 308.

¹⁶ *Ibidem*, p. 312. Lia Brătianu era soția lui Vintilă Brătianu.

¹⁷ *Ibidem*, p. 324. La 17 martie 1918, N. Iorga consemna: „D-na Perticari îmi arată ordinul lui P. Ciorăneanu, prefect de Poliție, prin care soldații și ofițerii demobilizați sunt îndatoriți a-și lăsa uniformele, a și le «depune» și a saluta pe dușmanul de ieri” (*Ibidem*, p. 325). Elena Perticari era fiica dr. Carol Davila și soția generalului Ion Gh. Perticari.

¹⁸ *Ibidem*, p. 328.

¹⁹ *Ibidem*, p. 338-339.

²⁰ *Ibidem*, p. 341.

²¹ *Ibidem*, p. 344.

²² *Ibidem*, p. 349.

împiedice apariția foilor dușmane²³. Pe de altă parte, „comisiuni nemțești și bulgărești cumpără provizii pe capete²⁴. Deconcertat de regimul impus de ocupanți, generalul francez Pierre H. Lafon îi mărturisea lui N. Iorga, a doua zi după semnarea păcii de la București, că „germanii se joacă cu noi ca mâța cu șoarecele și că introduc, cu o rafinare extraordinară, tot ce ne poate jigni și umili. El crede că ar fi de făcut și altceva decât să protestăm, anume: să pregătim”. Cu aceeași ocazie, dr. Ion Cantacuzino observa Acât de imposibil e cu actualele restricții ale oricărei libertăți²⁵, subliniere care nu avea în vedere numai zona ocupată.

După semnarea păcii, tratamentul aplicat românilor de către ocupanți nu s-a modificat, deci raportul învingător-învingins a rămas același. În ultima zi a lunii aprilie 1918, N. Iorga nota că „bulgarii taie pădurea Dadilovului și austro-germanii fac tot așa în Carpați²⁶. O însemnare făcută o lună mai târziu ne informează că „«dincolo» lumea moare de foame [...]; se ia tot, fără sfială. Mackensen trimete pe cei ce se plâng, la Berlin, și Berlinul «menține ordinul»²⁷. Refugiații din zona ocupată nu mai îndrăzneau să se întorcă acasă, întrucât „cei ce au încercat acuma au pățit-o. Germanii li cer declarații despre cum și-au câștigat averea. Cine minte trece la temniță²⁸. Continuând o practică mai veche, ocupanții au rechiziționat tipografiile din București și lâna din teritoriul ocupat, au „introdus taxe școlare și pentru școala primară”, ajungându-se în situația ca Ioan Bogdan să scrie că „fericiți sunt cei cari au murit ca să nu vadă ce s-a văzut și ce se poate vedea acum²⁹”.

Trei zile după ce Camera Deputaților a ratificat tratatul de pace separată, N. Iorga consemna că Grigore Antipa „a acordat germanilor mii de kilograme de lână”, iar „ei cer prune uscate, nuci³⁰. Generalul Henri Cihoschi, la rândul său, „întors de dincolo, spune că la București și în toată țara se desvelesc clădirile acoperite cu zinc, înlocuindu-se cu carton gudronat. [...] Din tartajele cărților rupte se fac cutii pentru pachetele pe care nemții le trimet acasă³¹. În ziua următoare, adică pe 23 iunie 1918, o altă însemnare ne informează că „în Muntenia e un desfrâu al prădăciunilor. Lui Rădulescu-Motru i s-a luat și grâul de sămânță și vaca cu vițelul. Țeranii - pe de altă parte - se luptă pentru ultimele rămășițe ale averii lor. Antipa ar fi spus că cererile Germaniei trebuiesc satisfăcute cu orice preț³². Convingerea unui cleric venit din București era aceea că „lumea se ține din

²³ *Ibidem*, p. 350, 352.

²⁴ *Ibidem*, p. 355.

²⁵ *Ibidem*, p. 360.

²⁶ *Ibidem*, p. 364.

²⁷ *Ibidem*, p. 365.

²⁸ *Ibidem*, p. 366.

²⁹ N. Iorga, *Memorii*, Vol. II, p. 8.

³⁰ *Ibidem*, p. 29.

³¹ *Ibidem*, p. 31.

³² *Ibidem*, p. 32.

contrabandă și se apăra de rechiziții ascunzând. În Muntenia, Guvernul nu se simte deloc. Germanii au percheziționat dăunăzi și în trenul ministerial³³. Așadar, dezordinea ajunsese așa de mare încât nici formal măcar nu mai erau respectate autoritățile române. Spectrul înfrângerii și îndeosebi foamea făceau ca ocupanții să renunțe la pretinsa lor superioritate și să recurgă la măsuri compromițătoare. „Mackensen, el, care da «bună dimineața» la șosea - nota Iorga în ultima zi a lunii iunie 1918 -, sechestrează acum toată recolta din teritoriul ocupat și face responsabile autoritățile românești³⁴. În ziua următoare, adăuga că Aevacuările vor continua: în lipsă de grâne li s-au dat nemților vite³⁵. O lună mai târziu, cineva întors de la București declara că „dincolo, e ca o țară străină. Gările numai cu inscripții germane. Pretutindeni officii germane. Organele oficiale nu știu altă limbă; românii trebuie să alerge după câte un interpret evreu. În sate s-a încercat a se ucide călăul german. Unii oameni au fost împușcați, alții deportați; ceilalți erau închiși în casă cu săptămânile, femeile ieșind doar la fântână³⁶. După mai mult de un an și jumătate de ocupație, aroganței de început a învingătorului îi luase locul patima spoliatoare declanșată de spectrul înfrângerii. Brutalitatea germană nu mai putea fi controlată, luând, nu o dată, forme aberante, primitive. Astfel, în zona ocupată, nota N. Iorga, „până la pace s-a cerut ca de pe acte să se taie pecetea țerii³⁷. Această consemnare dezonorantă era precedată de una în care Dimitrie Onciul arată că „zilnic trec înaintea Arhivelor căruțe grele pline de prada țerii, pachetele de cinci kilograme cu care soldații armatei de ocupație hrănesc pe ai lor de acasă. Un german i-a spus limpede, unul născut în Austria, că nu ni s-ar fi îngăduit de centrali neutralitatea: prea li era de folos bogăția Țerii Românești; altfel ar fi trebuit să înceteze războiul din lipsa de pâne și de petrol³⁸”.

La 11 august 1918, Iorga revenea asupra unui subiect deja consemnat: „Guvernul se plânge că nu e ținut în samă. Lui C.C. Arion, cu toată făgăduiala unui colonel german, i s-au luat și ultimii cai de la moșie și, când i-a amintit colonelului de făgăduială, acesta i-a răs în nas³⁹. Un caz mai puțin obișnuit l-a reprezentat o scrisoare înmănată memorialistului la 16 august 1918, în care un subofițer german relata că „el a fost degradat și osândit la trei ani de închisoare pentru că n-a mai vrut să fure pentru ofițeri. Socialist, el îndeamnă pe prietenii români să nu se lase prădați din ordinul Împăratului german. Să cheme alte neamuri în ajutor⁴⁰ era sugestia care se propunea în acel „interesant document”, cum îl considera N. Iorga.

³³ *Ibidem*, p. 37.

³⁴ *Ibidem*, p. 38.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ *Ibidem*, p. 49.

³⁷ *Ibidem*, p. 48.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ *Ibidem*, p. 53.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 56.

Inventând mereu alte obligații, la care erau supuși românii, autoritățile germane se arătau capabile de a face orice pentru a dobândi noi sume de bani și importante bunuri materiale. Astfel, într-o însemnare din 16 august 1918 se preciza că „germanii cer vagoanele lor rămase în țară, chirie pentru ele, pentru cele pierdute prețul de azi; iar cele luate de dâșșii rămân pradă de război!”⁴¹. Două zile mai târziu, într-o scrisoare expediată de Nichifor Crainic din București, se atrăgea atenția că „la Brăila limba nemțească domină. La București chiar «Siegfrizii» paradează”⁴², consemnându-se de fapt o situație caracteristică pentru întregul teritoriu ocupat. Sfidând orice formă de manifestare a demnității românești și hotărâți să rechiziționeze, să confiște sau să fure orice, ocupanții, constata jurnalerul, „se tânguiesc că ne bucurăm de situația lor grea”, iar prima consecință a acestei reacții, firești și explicabile, era aceea că, imediat, „cenzura se face și mai aspră”⁴³. Trei săptămâni mai târziu, observa N. Iorga, „rechizițiile au pornit din nou, nemiloase. Populația e exasperată”⁴⁴. Makensen, însuși, surprins și contrariat de ceea ce se întâmpla în România, ar fi afirmat că „am venit cu soldați și plec cu tâlhari”⁴⁵. Într-o discuție între N. Iorga și Ioan Bogdan, care a avut loc la 11 octombrie 1918, acesta din urmă conchidea că „umilințele la care au fost supuși românii de către ocupanți au fost nespuse. Hentsch era șeful real al întreprinderii de stoarcere. Tuelff se purta ca un Rege; Mackensen era inaccesibil. «Nici pe vremea turcilor - sublinia el - distanțele nu erau așa de mari. Indigenul, de orice clasă, nu era privit decât ca un țigan, ca un pari»”⁴⁶. Cu patru zile înainte de semnarea armistițiului, N. Iorga consemna că „germanii trec, cu cavaleria înainte, fățiș prin Ungaria. Ei duc cu dâșșii mașinile noastre”⁴⁷. Și nu numai mașinile, așa cum este ușor de presupus.

Ocupația germană avută în vedere de N. Iorga s-a consumat în anii Primului Război Mondial, atunci când învingătorul, ajuns în această ipostază după o confruntare care a eludat vechile legi ale războiului, s-a crezut îndreptățit a se considera o autoritate legitimată a-și subordona, din toate punctele de vedere, comunitatea învinsă. În cazul României, ocupația germană a evidențiat unele forme necunoscute mai înainte, întrucât învingătorul nu a uitat nici o clipă că învinsul l-a trădat, intrând în tabăra adversă, devenindu-i astfel un virtual adversar. Dorința de răzbunare a Berlinului depășea accepțiunea obișnuită a beligeranței. De aceea, ocupația germană a reprezentat, pentru România, un calvar care nu s-a limitat la o exploatare economică. Trufia și deriziunea afișate de germani s-au adăugat

⁴¹ **Ibidem.**

⁴² **Ibidem**, p. 57.

⁴³ **Ibidem**, p. 63.

⁴⁴ **Ibidem**, p. 69.

⁴⁵ **Ibidem**, p. 76.

⁴⁶ **Ibidem**, p. 82 B 83.

⁴⁷ **Ibidem**, p. 99.

acțiunilor de spoliere și de umilire degradantă a unei națiuni care a intrat în război într-un moment când neutralitatea se întorsese împotriva intereselor ei fundamentale. Ocupația germană a reprezentat, pentru România, o experiență care nu a putut fi uitată, cu atât mai mult cu cât „autoarea” acesteia era Germania, o țară considerată un posibil model pentru români.

5. Raporturile între învingători și învinși

Încă înainte de a se ajunge la o confruntare armată germano-română, Germania și germanii începuseră a-i privi pe români altfel decât până atunci. Modificarea de atitudine era mult mai evidentă la nivelul factorilor de decizie berlinezi și a forțelor armate ce urmau a fi trimise pe un front din Vestul sau Sudul României. Acest comportament s-a metamorfozat într-o schimbare evidentă în momentul în care războiul dintre cele două țări a devenit o realitate, agravându-se, așa cum era și de așteptat, după victoriile germane și ocuparea treptată a celei mai mari părți a României. Înfrângerea și retragerea în Moldova, cauzate de superioritatea și experiența germană, dar și de insuficienta pregătire militară a României, au făcut ca pentru majoritatea românilor, germanii să devină niște cuceritori abominabili, lipsiți de scrupule și capabili deci de cele mai reprobabile fapte. Românii, înfrânți după ce îndrăzniseră să invadeze Transilvania și să nesocotească supremația afișată de Wilhelm al II-lea, trebuiau aspru pedepsiți și obligați să accepte condiția de învinși.

Evoluția evenimentelor militare pe frontul român, la sfârșitul anului 1916 și în primul trimestru al anului 1917, a impus o stare de fapt ce îi avantaja pe germani, obligându-i pe români să accepte o expectativă prelungită, care era de fapt o criză a cărei eventuală soluționare nu depindea de ei. Încercarea de a evidenția raporturile ce funcționau între germani și români, la un moment dat, raporturi înveredate de Memoriile lui N. Iorga, reclamă, dintru început, unele precizări. Nu întreaga Românie se afla sub ocupația germană. Prin urmare, efectele ei nu erau aceleași pentru toți românii. Apoi, unii români rămași în zona cucerită, proveniți dintr-o anumită parte a societății, nutreau încă sentimente filogermane. Nici atitudinea germanilor față de români nu era întruna aceeași, întrucât nici situația din țara lor nu putea rămâne neschimbată, atât timp cât raportul general de forțe între Puterile Centrale și Antantă oscila în permanență. La toate acestea, se adăuga subiectivismul inerent al memorialistului, care era un român, umilit de drama înfrângerii țării sale și care își afirmase convingerea că pretențiile hegemonice ale Imperiului german nu erau justificate de niște calități anume.

În chiar prima dintre însemnările sale, N. Iorga amintea de ipostaza de cotropitori a germanilor⁴⁸. Absorbit de evenimentele politice ale vremii și de

⁴⁸ N. Iorga, *Memorii*, Vol. I, p. 10.

confruntările germano-române din vara anului 1917, el nu a reținut, un timp, decât întâmplător, informații care să privească comportamentul germanilor față de populația autohtonă din teritoriul ocupat. La 25 septembrie 1917, însă, relatând o discuție avută cu generalul Alexandru Mărgineanu, fostul său coleg de școală, întors de pe front, el consemna că „germanii, deși au izbutit să ne facă a părăsi Soveja, Vizantea, cari sunt azi «neutre», arată complect demoralizați. Soldații mânăți la atac plâng. Ofițerii îi duc cu revolverul la spate, și ei înșiși, acești ofițeri, după ce fac mutra lor de trufie, spun tot la cea dintâi amenințare. «Împăratul nostru a nebunit; ne duce la moarte pe toți; nu mai putem», gem oamenii. Wilhelm al II-lea a fost până la Colacu, cu calea ferată. A chemat câte trei, patru oameni din fiecare regiment și li-a cerut o nouă sfortare. Rușinea trebuie ștearsă și Moldova cucerită»⁴⁹. Starea de spirit surprinsă în această succintă relatare era una intervenită după confruntările de la Mărăști, Mărășești și Oituz, când atât soldații germani, cât și ofițerii care îi comandau începuseră a-i privi altfel pe români. Considerația pe care o presupunea N. Iorga nu se datora, însă, numai sau în primul rând succeselor de moment ale românilor. Germanii nu deveniseră, între timp, învinși din învingători, întrucât ei continuau să ocupe aceleași teritorii. Dar, moralul lor se modificase, oboșiți fiind și dornici de a se întoarce acasă după o suferință prelungită, care nu putea fi atenuată nici de avantajele ocupantului. Aroganța lor, totuși, nu dispăruse, dar nu mai era cea de altădată. Detaliul acesta fusese reținut ca o satisfacție stăpânită, întrucât celui ce proceda astfel îi repugna orice încercare de afișare a unei fatuități nejustificate. Oricum, germanii păreau a fi decși să se răzbune și să cucerească și Moldova, deci întreaga Românie.

La începutul lunii octombrie 1917, atunci când în Rusia prefacerile politice luaseră o turnură periculoasă, România s-a văzut amenințată de perspectiva izolării ei totale, conjunctură care era sinonimă cu o condamnare la dezastru. Conștienți de avantajul pe care îl reprezenta o asemenea schimbare în raportul de forțe de pe frontul român, „germanii - observa Iorga - declară că văd «cu simpatie» anarhia rusească»⁵⁰. „Simpatia” lor, desigur, nu era suscitată numai de evoluția campaniei germane din această regiune, ci de evoluția generală a războiului mai ales, care lăsa a se întrevedea perspectiva încheierii unei păci separate. „Pe front nemții strigă «Hoch» Românilor, iar aceștia răspund cu «ho»”⁵¹, nota memorialistul în ziua de 29 noiembrie 1917, într-un moment în care „defecțiunea rusească” devenise o realitate. Două săptămâni mai târziu, când tratativele de pace depășiseră faza tatonărilor, Alexandru Alimăneșteanu, care fusese la Mărășești, îl informa pe N. Iorga despre schimbarea de atitudine a germanilor față de români în general și îndeosebi față de cei veniți din zona neocupată. La acea dată, sublinia jurnalerul, ocupanții germani deveniseră „foarte prevenitori”, oferindu-și serviciile în vederea

⁴⁹ *Ibidem*, p. 126 B 127.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 166.

⁵¹ *Ibidem*, p. 187.

transportării la București a oricărei corespondențe. Mai mult decât atât, ei ajunseseră să aprobe cererile acelor care ar fi dorit să meargă la București⁵², sperând că astfel vor reuși să dezamorseze tensiunea și lipsa de comunicare între Capitală și Iași. Cu aceleași intenții se apela la oficiile unor români filogermani, rămași la București, precum Virgil Arion, care, în ziua de 20 decembrie 1917, venise în Vrancea, la Pădureni, de unde „a scris mai multora, și lui Ion Petrovici, asigurând că germanii sunt gata a restitui tot - și Cadrilaterul”, refuzând însă a negocia cu guvernul liberal condus de Ion I.C. Brătianu și cu Regele Ferdinand⁵³. O asemenea promisiune, care era o înscenare evidentă, lesne sesizabilă, urmărea a provoca o ruptură între români, pe de o parte, și liberali și Rege, pe de altă parte, în vederea compromiterii acelor forțe politice românești care militau pentru continuarea războiului alături de Aliați. Parcă pentru a preîntâmpina un astfel de compromis, N. Iorga consemna în jurnalul său, trei zile mai târziu, o relatare potrivit căreia un român, și nu unul oarecare, „a fost osândit de germani la cinci ani de temniță grea, apoi la doi ani de internare aspră supt acuzări desonorante”⁵⁴. Or, cei care fuseseră capabili de asemenea gesturi nu puteau deveni peste noapte niște indivizi cu care se putea colabora. O însemnare din 6 ianuarie 1918 era reținută - aparent, desigur - tocmai pentru că imposibilitatea unui compromis cu germanii părea evidentă. O delegație română sosită la Brăila, condusă de amiralul Constantin Bălescu, în vederea unei discuții cu ocupanții, a provocat „atâta îmbulzeală încât germanii au propus să se desfacă grupul, care «atrage prea mult atenția». Ordonanțele, intrând în prăvălii, au putut auzi [...] pe români plângându-se că «e rău»”. Chiar și în aceste condiții, însă, sublinia Iorga, „primirea a fost bună. Amiralul german spunea că are neconținut la dânsul pe Goethe și pe Shakespeare”⁵⁵. Propunându-și a evita orice împotrivire a populației, oficialitățile germane renunțaseră la o conduită care provocase nemulțumirea generală. „La întrunirea de la Fundația Carol din București a participat și Dimitre Onciul, consemna Iorga. Autoritatea universitară a vorbit la redeschiderea Facultății de Medicină, după Tuelff von Tschappe, care a făcut apel la loialismul studenților”⁵⁶. Peste o lună, același memorialist nota că negocierile de pace aveau loc la Cotroceni. „De acolo delegații noștri sunt duși supt paza militară la masă și supt paza militară la Buftea, unde dorm”⁵⁷. Surprinde „paza militară”, deși negociatorii în cauză erau români, iar tratativele se purtau la București. Măsurile luate în acest caz erau însă întru totul justificate, pentru a se evita o posibilă reacție violentă a populației civile, potrivit căreia păcii cu Germania. Cu toate acestea, tratativele au

⁵² *Ibidem*, p. 202.

⁵³ *Ibidem*, p. 211.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 215.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 232 B 233.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 253.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 301.

continuat și tot mai mulți români s-au arătat convinși că pacea în discuție era inevitabilă.

Deși, aparent, raporturile între învingători și învinși lăsau a se întrevădea o posibilă ameliorare, în realitate germanii nu erau dispuși să renunțe la statutul dobândit după o confruntare militară. Se remarcă, de altfel, că „soldații noștri sunt duși de la Focșani la Râmnicul-Sărat supt escortă de cavaleria germană. Unii ofițeri au refuzat și s-au întors la Iași. Cei cari au sosit în gara București aveau cea mai demnă atitudine tăcută”⁵⁸. Câteva zile după ce reținuse această informație, N. Iorga observa că, la Iași, „tipuri de ofițeri germani în civil apar, cu căutătura dominantă a «supra-omului»”⁵⁹. Este posibil ca în acele împrejurări, când tratativele păcii separate ajunseseră într-un stadiu avansat, comportamentul ofițerilor germani să fi fost chiar cel descris de memorialist. Nu este exclus ca acei ofițeri să fi afișat o conduită uzuală pentru ei, dar care i-a surprins pe români, obișnuiți cu alte maniere. Apoi, se cuvine să ne amintim că atât acuzațiile adresate de N. Iorga Germaniei, în momentul declanșării războiului, cât și imaginea supranaturală a soldatului german, pornit să cucerească lumea, reprezentau un laitmotiv al încercării de a justifica superioritatea rasei germane. Tiranizat de acest gând, istoricul ajunsese, probabil, să vadă, în fiecare militar german, întruchiparea arhetipică a soldatului cuceritor, în numele unei culturi care trebuia să devină una dominantă. La 18 martie 1918, deci după trei zile numai, N. Iorga reda discuția avută cu un ofițer român întors din Germania, care a fost deportat, împreună cu alți conaționali, la Krefeld. „Aici - îl informa acesta - lipsa era așa de mare de nu se mai puteau recunoaște cei cari nu se văzuseră câteva săptămâni. Zeama de sfecle și gullii era toată hrana, cu o sută de grame de pâine pe zi. Au murit - nota el -, după constatările oficiale, patruzeci de mii de soldați români; trei mii numai la Danzig. «Voiau să ni distrugă rasa!»”⁶⁰. Dacă prima parte a relatării poate fi considerată verosimilă, deoarece în Germania lipsurile erau, într-adevăr, copleșitoare, cea de-a doua parte pare a fi o exacerbare emoțională ori, mai ales, una ce învedera antigermanismul martorului. Este greu, dacă nu imposibil, de crezut că în acel punct de deportare au murit 40.000 de soldați români. Apoi, „constatările oficiale” invocate erau, aproape sigur, fanteziste. Ce oficialitate germană era interesată de asemenea „constatări”, care se vor întoarce, neîndoielnic, împotriva Berlinului? Și să nu uităm că războiul intrase într-o fază care nu-i avantaja pe germani. Cruzimea ocupantului nu putea fi pusă în permanență la îndoială. Poate chiar era adevărată intenția germanilor de a ne „distruge rasa”. Dar o asemenea înclinație patologică nu putea fi demonstrată cu exagerări de genul aceleia relatate de ofițerul citat.

În ziua de 10 aprilie 1918, N. Iorga s-a întâlnit cu Saint-Aulaire, care îl informa că „după vești sigure din București”, „Tuelff von Tscheppe promite o

⁵⁸ *Ibidem*, p. 318.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 324.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 326.

răscoală țerănească și apoi - ocupația și în Moldova”⁶¹. Nu era prima dată când se vorbea despre cucerirea Moldovei. Și nici ideea unei răscoale a țăranilor nu era o noutate. Însă, la acea dată, era puțin probabil că autoritățile germane intenționau, într-adevăr, să pună în practică asemenea proiecte, care contraveneau păcii semnate recent cu România. Aceste „vești sigure”, cum le numea diplomatul francez, erau, presupunem noi, forme de manifestare ale presiunii exercitate de ocupații germani pentru a-și impune autoritatea și în Moldova. Două zile după aceea, el consemna că „misiunea germană se miră de bielșugul în care trăiesc cei de sus aici..., caz unic în Europa”, adăugând, imediat, că germanii “se arată indiferenți față de sentimentele populației. «Cui nu-i place de noi într-un local public n-are decât să iasă afară»”⁶², declarau ei, sfidând astfel orice manifestare antigermană.

O însemnare făcută la 20 iunie 1918 vine să completeze relatarea ofițerului întors de la Krefeld, pe care am comentat-o. De această dată, un alt ofițer român, care a fost deportat la Stralsund și Krefeld, se confesa, arătând că „erau acolo șase sute de ofițeri de-ai noștri. De când li trimețea provizii Crucea Roșie erau bine ținuți, deși foamea făcea ca personalul de la Căile Ferate germane să fure din pachetele lor. Aveau teatru, jucând și piese iredentiste, după ce, înaintea germanilor încântați, începuseră cu «Alt-Haidelberg». Își căutau cele necesare în oraș, cetiau cărțile aduse de cei veniți din spitalele și teritoriul ocupat și jucau, pe mii de mărci, cărți. Cu toate invitările desperate din «Krefelder Zeitung», nemțoaicele muriau după oamenii frumoși și călduroși din Sud. Sentinelele, pe bani, schimbau scrisorile. S-au făcut și logodne. La plecare au primit mai multe flori decât, aici, la mobilizare. Alte trenuri au trebuit să plece noaptea. În unele familii au fost scene”⁶³. De această dată, nu se mai amintea nimic despre soldații morți și nici despre intenția germanilor de a ne distruge rasa. Dar cele două mărturii nu se refereau la aceeași perioadă, deși nu se excludeau, ci, dimpotrivă, se completau reciproc. A doua zi, N. Iorga a fost vizitat de un căpitan, care îi povestea că „a fost prins în șarja cavaleriei de la Robănești. A fost dus la Stralsund”. „Unii ofițeri au mers la Krefeld - preciza el -, unde li s-au ținut cursuri speciale, pentru a fi apoi expediați în teritoriul ocupat”⁶⁴. O altă relatare, datată 17 iulie 1918, venea să le întregască pe celelalte. „Profesorul Denize din Ploiești, venit din închisoarea germană, spune că un S., plutonier, scria articole în ziare germane și purta chiar uniformă germană”⁶⁵. După cruzimile consemnate în urmă cu patru luni, puse în seama unui centru de deportare din Germania, unde se pretindea că au murit câteva zeci de mii de români, informațiile aflate de această dată erau compromițătoare tocmai pentru cei în cauză și, mai ales, erau întru totul plauzibile.

⁶¹ *Ibidem*, p. 345.

⁶² N. Iorga, *Memorii*, Vol. II, p. 9.

⁶³ *Ibidem*, p. 29 B 30.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 31.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 42.

Tot un ofițer îl informa pe memorialist că după ce „a rătăcit mult timp prin teritoriul ocupat, are impresia că germanii căutau anume să ucidă prin foame pe prizonierii noștri”, adăugând apoi că „germanilor le plăcea să ieie mărturii de ofițeri contra Regelui și a Reginei”⁶⁶. Sublinierea din urmă era adevărată. Regele Ferdinand nu putea fi iertat pentru că își trădase nația, conducând o țară inamică Germaniei, iar Regina Maria era aceea care refuzase cu consecvență eventualitatea unui război împotriva Antantei. Suveranii României au fost în permanență recuzați de Berlin și s-a recurs la varii încercări de înlăturare ori măcar de compromitere a lor.

După atâtea mărturii potrivnice, la 3 august 1918, deci nu cu mult timp înainte de încheierea războiului, N. Iorga consemna, în sfârșit, o confesiune care se deosebea, din toate punctele de vedere, de celelalte. „Un maior alsacian, Michaelis, ține un discurs arătând cum, trimes pentru «a ținea în frâu un popor sălbatec și mișel, și nespus de leneș», el a găsit o altă lume, ale cărei calități le descopere zilnic”⁶⁷. Iată, deci, că nu toți germanii se comportau la fel cu românii și nici nu manifestau față de ei aceleași sentimente. Scena aceasta se consuma, însă, în teritoriul ocupat. Referindu-se la Iași, N. Iorga consemna că „germanii de aici, trecând pe Strada Lăpușeanu din sălbateca goană a automobilelor care țipă, continuă a sfida”⁶⁸. Și parcă pentru a demonstra că maiorul alsacian amintit era o excepție, cineva, întors din teritoriul ocupat, declara, la 16 august 1918, că „furia nemțească n-are nici o margine. Bătrâna d-nă Crețulescu de la Drajna, care voia să-și reieie casa, a fost dată afară în brânci de soldați. Prețurile sunt enorme”⁶⁹. La începutul lunii următoare, o mărturie ce venea dintr-o sursă neprecizată, consemna faptul că „în teritoriul ocupat germanii dau jos de pe trotuar pe trecători și amendează pe indivizi”⁷⁰. Urma o altă veste, în conformitate cu care, „germanii au oprit trenurile cu profesorii cari merg spre teritoriul ocupat. Cincisprezece zile va fi suprimat transportul. Funcționarii veniți sub steag și profesorii nu mai sunt reintegrați”⁷¹.

În sfârșit, o ultimă relatare transcrisă înainte de încetarea războiului era una cu care N. Iorga își propusese parcă, deși nu putea prevedea cursul evenimentelor, să evidențieze modalitatea în care vor evolua raporturile ulterioare dintre învingători și învinși. „Nemții, consemna el la 22 octombrie/5 noiembrie 1918, deci cu șase zile înainte de semnarea armistițiului de pace, ațâță pe țerani la răscoală pentru a face republica bolșevistă. Mizeria, datorită nemților, e grozavă. Se ia totul. Mii de oameni mor zilnic de bolile foamei. Până la mine ajunge glasul desperării

⁶⁶ *Ibidem*, p. 41.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 51.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 54.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 56.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 64.

⁷¹ *Ibidem*.

lor. S-a renunțat la demobilizare pentru a nu se da arme nemulțumiților⁷². Dacă majoritatea celorlalte note erau atribuite altcuiva, de această dată, informația consemnată era asumată de memorialist. Nemulțumirea lui împotriva germanilor era atât de mare încât nu a mai reușit să rămână neutru, așa cum fusese, întrucâtva, până atunci. Îl îngrijorau pericolul „republicii bolșeviste” și românii morți datorită rapacității armatelor ocupante germane. Răbdarea românilor ajunsese, realmente, la limita suportabilității.

Chiar dacă unele dintre informațiile pe care ni le oferă N. Iorga sunt îndoielnice sau chiar evident inexacte, ele rămân, totuși, o mărturie ce nu trebuie evitată și care pune la dispoziția cercetătorului unele date necesare discutării raporturilor care au funcționat în anii 1917-1918 între învingătorul german și românii învinși.

6. Atitudinea românilor față de ocupantul german

Pentru români, experiența ocupației germane din anii 1916-1918 a reprezentat o gravă dereglare a evoluției generale a țării, care nu a rămas, desigur, fără urmări asupra mentalului colectiv al epocii. Impactul înfrângerii militare, înfrângere însoțită imediat de ocuparea celei mai mari părți a teritoriului național, s-a repercutat asupra stării de spirit a românilor. La un moment dat, s-a crezut chiar că România va dispărea de pe harta politică a Europei. Dificultățile de ordin moral au fost agravate, treptat, de consecințele regimului de ocupație introdus de oficialitățile militare germane. Așa cum era de așteptat, instituirea regimului de ocupație a coincis cu declanșarea unei stări de respingere fățișă a populației autohtone față de ocupantul german. De fapt, chiar și înainte de intrarea în război a României, adversitatea acestei țări față de Germania devenise cunoscută. S-a ajuns la o asemenea situație anormală după izbucnirea Primului Război Mondial, când majoritatea oamenilor politici români - dar nu numai ei - și-au afișat public dezavuarea intențiilor relevate de Puterile Centrale, deci și de Germania ori în primul rând de ea.

În momentul în care N. Iorga a început a-și nota impresiile din timpul războiului, raporturile între români și ocupanții germani erau deja cunoscute și ele evoluau către un punct de încordare maximă. Memorialistul se arăta pornit împotriva „nemțofililor” din București, „cari nu se astâmpără”⁷³. La 6 iulie 1917, A. D. Xenopol, deși foarte bolnav, avea puterea de a-i ironiza, nevinovat, pe ocupanți⁷⁴. Nu mult timp după această dată, însă, atunci când Moldova se va confrunta cu perspectiva unei ocupații iminente, capitala acestei provincii ajunsese

⁷² *Ibidem*, p. 94.

⁷³ N. Iorga, *Memorii*, Vol. I, p. 58.

⁷⁴ *Ibidem*, p. 61.

de nerecunoscut, în timp ce „primarul pare încântat că «rămâne cu nemții»”⁷⁵, fără a fi numaidecât filogerman. Revenind asupra acestei teme, N. Iorga consemna la 14 august 1917 ceea ce-i relatase cineva întors la Iași din teritoriul ocupat. „Țăranii - declara ofițerul respectiv - doresc toți «să vie România». În părțile de la Buzău încoace e o lipsă înspăimântătoare. Ici și colo ceva brânză; mălaiul lipsește cu totul. Copiii mor cu grămada. Bătrânii plâng când o spun. Lumea se hrănește cu prune fierte. [...] Lumea aproape nu iese pe stradă, care toată iarna era plină de soldați străini. [...] Mahalalele sunt indignate”⁷⁶. Lipsurile și nemulțumirea provocate de ocupația străină nu erau, desigur, atributele unei situații de moment, lesne de depășit. Patru zile mai târziu, un alt ofițer îl informa pe memorialist că în zona ocupată „se impunea răniților să-și ridice măcar capetele la intrarea celui din urmă soldat german”⁷⁷. Orice gest, care părea unul de demnitate, era aspru amendat de autoritățile militare germane. Răspunzând lui N. Iorga, care se întreba dacă trebuiau luate în seamă amenințările ocupanților, Regele Ferdinand preciza că la acea dată, adică la sfârșitul lunii septembrie 1917, „cu toate amenințările, nu s-ar porni nici o acțiune, care n-ar avea sens și scop. E în tot ce se face de germani, observa cu îndreptățire suveranul român, o comedie, comedia personală a Împăratului. «Știi ce filipică a făcut contra mea - îi amintea el adresându-se memorialistului -, după ce s-a prezentat la Curtea de Argeș și aiurea. Eu nu mă supăr; mai curând mi-e milă. Poate ne vom vedea cândva unul cu altul, și atunci cel rușinat nu voi fi eu. Scenele din Reichstag arată în ce hal se află Germania”⁷⁸. Generalul Eremia Grigorescu, la rândul lui, după ce se lăuda cu Avictoriile” din Dobrogea, precum și cu cele de la Mărășești și Oituz, declara că „nu mă tem nici de Mackensen”⁷⁹. Și nu era, fără îndoială, singurul care gândea așa. Totuși, în momentul în care s-a ajuns a se discuta pacea separată cu ocupanții, „negociatorii noștri, consemna N. Iorga, n-au avut cel mai elementar simț de demnitate. S-au arătat extrem de încântați de primirea ceremonioasă a germanilor, cari i-au întâmpinat la ieșirea chiar din tranșee, printr-un căpitan de stat-major în mare uniformă. La vila doamnei Apostoleanu, bine păstrată și păzită de ostași cu chivere, li s-a făcut o cinste deosebită, pe care delegații au apreciat-o așa de mult, încât au strâns mâinile, au luat masa împreună, au ascultat toasturi cu «Hoch die Rumänien» sau chiar «Hoh Rumänien» și au și răspuns, s-au fotografiat în rând cu nemții, cu ungurii, cu bulgarii și turcii! Am văzut fotografia”⁸⁰. Un asemenea comportament, aparent numai surprinzător, evidenția o stare de fapt potrivnică războiului, exprimată de repugnanța acelor care suportaseră, încă de la început, un supliciu

---

⁷⁵ *Ibidem*, p. 73.

⁷⁶ *Ibidem*, p. 95.

⁷⁷ *Ibidem*, p. 98.

⁷⁸ *Ibidem*, p. 132-133.

⁷⁹ *Ibidem*, p. 136.

⁸⁰ *Ibidem*, p. 185.

greu de imaginat. „Curentul nemțesc crește, constata N. Iorga la 28 noiembrie 1917. Prin trenuri ofițeri de rezervă îl propagă. La o divizie s-a dat masă cu muzică pentru armistițiu. Râmniceni și buzoieni ar dezerta, de mult, cu miile. Ziarul «Acțiunea» ne face donBQuixoți și cere, contra «sentimentalilor» cu «sensiblerie» și considerații de «amor propriu», politică reală»⁸¹. Pacifismul afișat sau numai acceptat de români, în toamna anului 1917, nu era străin Europei acelor timpuri, unde dorința încheierii războiului era veche și determinată de cauze diferite. În cazul românilor, cu excepția unor politicieni și a unor ofițeri cu veleități politicianiste, această atitudine era motivată de prelungirea războiului, însoțită de suferințe care îl făceau să pară interminabil. Din păcate, pacifismul celor mulți, care nu mai puteau suporta drama războiului, se confunda, în cazul unora, cu „filogermanismul” de care vorbea N. Iorga. O asemenea deturnare de opinie era periculoasă și amenința să compromită scopul participării României la război. De aceea, nota memorialistul, „ofițerii cari - aproape - au benchetuit cu germanii la Focșani, ar fi fost muștrați de primul ministru”⁸². În ziua următoare, ca o replică, parcă, „nemțofilii au răspândit șovonul căderii lui Clemenceau în urma unei interpelări a lui Caillaux!”⁸³. Toate acestea, desigur, nu se întâmplau pe front, acolo unde, deși „mâncarea e puțină și proastă”, „nu se fraternizează: ai noștri îi urăsc” pe germani⁸⁴. Speculându-se dezorientarea acuzată de opinia publică, s-a ajuns uneori la afirmarea unor considerații politicianiste, care evidențiau divizarea societății civile românești. „Un fruntaș gazetar liberal - nota jurnalierul - strigă că țara va deveni filogermană. El declamă asupra necesității abdicării Regelui”⁸⁵. Or, renunțarea, în acele împrejurări, la Regele Ferdinand, era sinonimă cu abandonarea intereselor naționale, în favoarea pretențiilor germane. Deși o asemenea declarație părea a exprima o opinie singulară, întâmplătoare, informațiile consemnate de N. Iorga demonstrează că realitatea era alta. Mergând pe front, în prima zi a Crăciunului anului 1917, el descoperea „multă lume săracă, absolut stoarsă. Un moșneag, luând o bucată de pâine de la noi, ni urează «pace și liniște»”. Consemnând distrugerea Mărășeștilor, el preciza că Ași aici s-a încercat fraternizarea. Muzici au cântat de Crăciunul lor și de al nostru. Se trimet la noi ziare din București, ce se transmit nedeschise la Cartier. Starea de spirit a soldaților noștri din regimentul 32, care s-a luptat eroic, [...] e excelentă. Joacă hora cu strigătele care pomenesc pierderile nemților și sunt foarte bucuroși să și cetească. O calfă de frizer din Ploești, contingentul 1918, arată cum a secerat un batalion întreg cu mitraliera lui. Și ce bucuros spune cum a fost fugărit dușmanul. E sergent și i s-a

⁸¹ **Ibidem**, p. 186.

⁸² **Ibidem**, p. 190.

⁸³ **Ibidem**.

⁸⁴ **Ibidem**, p. 208.

⁸⁵ **Ibidem**, p. 211.

dat Virtutea Militară”⁸⁶.

Cu toate acestea, la 4 ianuarie 1918, istoricul consemna că „generalul Petala vine la mine, speriat de curentul pacifist germanofil. El se întinde - considera înaltul ofițer - până sus în lumea miniștrilor, între cari unul ar fi spus că, odată ce nemții nu mai cer plecarea Regelui, nu vede de ce n-am negocia cu ei”⁸⁷. La Iași, Constantin Meissner, politician conservator, organiza „concerte de Duminecă, la care poștește și câte optzeci de invitați. Se strecoară, firește, și puțină politică nemțească”⁸⁸. În același timp, „cei de la București ar fi continuând lupta lor, pentru înlăturarea lui (a Regelui - n. ns.) și poate și a Dinastiei”⁸⁹. Campania pacifistă, care era de fapt și progermană, adică favorabilă păcii separate, atinsese la sfârșitul lunii februarie 1918 dimensiuni îngrijorătoare. Prezent la o întrunire a Camerei, Constantin Brătianu îl informa pe N. Iorga că Aunul din acei cari înțețiau la război e acum de părere că ni-ar trebui o «administrație germană»⁹⁰. Un ofițer de rezervă îi scria, la 26 februarie 1918, informându-l că „în armată, propaganda pacifistă a făcut ravagii și că în multe unități nu s-ar mai putea conta pe spiritul trupelor”⁹¹. Indiferent de exagerările insinuate de aceste informații, știut fiind faptul că mulți dintre cei care le lansau aveau intențiile lor, trebuie să recunoaștem că pacifismul românesc era adevărat și că se cuvenea ca guvernul român să țină cont de el. Poate așa se și explica decizia acelor care conduceau atunci țara de a accepta „să se publice o telegramă Nauen cu condițiile de pace”, oferind astfel ziarului „Timpul” ocazia de „a le deplânge și a acuza pe dușmani”⁹².

La 2 martie 1918, atunci când temerile atât de comentate în ultimul timp deveniseră o realitate, Regele, contactat de N. Iorga, se arăta convins că „apărarea nu mai era posibilă. Așa au judecat toți. Rezistența - considera el - ar fi dus, mai curând sau mai târziu, la o înfrângere. Atunci de ce sacrificiul?”. Resemnat, Ferdinand nu putea decât să accepte că „va fi ocupație germană, cu toate consecințele ei. «Mâne îmi vor cere - presupunea el - să înlătur de lângă mine pe cutare și pe cutare, să închid într-o mănăstire pe Regina, și în alta pe Carol»”. ALa urmă, Regele amintește politica de silă germană și încheie așa: «eu n-am urât pe nimeni. Dar, fiindcă lucrul merge așa, ei bine am ajuns să urăsc poporul care m-a născut»”⁹³.

Accederea lui Alexandru Marghiloman la guvern avea semnificația unei cedări. Renunțarea la continuarea războiului se înfățișa, în cazul multora, ca soluția

⁸⁶ *Ibidem*, p. 216 B 217.

⁸⁷ *Ibidem*, p. 229.

⁸⁸ *Ibidem*, p. 255.

⁸⁹ *Ibidem*, p. 284.

⁹⁰ *Ibidem*, p. 296.

⁹¹ *Ibidem*, p. 300.

⁹² *Ibidem*.

⁹³ *Ibidem*, p. 310-311.

cea mai potrivită pentru România acelor vremuri. Ceea ce se întâmplase până atunci nu mai interesa sau nu mai impresiona pe nimeni. Zadarnic încerca noul premier să dreagă ceva, asigurându-i pe cei aflați la Iași că „asupra germanilor a făcut mare impresie rezistența de la Mărășești”. Revenind la vexațiunile suportate de românii din teritoriul ocupat, Marghiloman declara că Apurtarea ofițerilor străini (germani - n. ns.) a fost insuportabilă ca aroganță în cele dintâi două, trei luni. Apoi, spunea Bărbătescu, noul șef al Siguranței, ori ei s-au deprins cu noi, ori noi cu dâșii. Nici nemții din țară (germanii români - n. ns.) nu-i pot suferi, și li-i rușine de compatrioții lor⁹⁴. Așadar, nu numai Regele se confrunta cu asemenea sentimente.

La Iași, chiar și după instituirea guvernului Alexandru Marghiloman, sentimentele antigermane nu s-au atenuat. În ziua de 12 martie 1918, N. Iorga nota că „ieri un ofițer infirm a bătut într-o cofetărie pe un plutonier, care se așezase la masa a doi ofițeri germani și-i informa⁹⁵”. „La București, consemna el două zile mai târziu, s-ar fi făcut o primire grandioasă demobilizaților. Germanii se plâng că soldații nu-i salută și că ofițerii noștri nu răspund măcar la salutul lor. Dar, adăuga imediat, după alte știri, numărul femeilor care petrec cu străinii e enorm și purtarea lor e scandaloasă⁹⁶”. Dintr-o consemnare făcută la 16 martie 1918, aflăm că la acea dată erau semnalate numeroase „conflicte la București între ofițerii noștri și cuceritori, cari vreau să impuie salutul⁹⁷”. Câteva zile mai târziu, cineva îl informa pe memorialist că „ura contra germanilor e nespusa⁹⁸”. Contrariat de atitudinea românilor, chiar și Mackensen a ajuns la un moment dat să reproșeze oficialilor români că „demobilizații noștri nu salută și nu răspund măcar la salut⁹⁹”. Concomitent, o altă notație semnala că Aîntr-o scrisoare a unei fete din teritoriul ocupat se arată cât fură germanii la București. «Nu mi-e frică de ei, dar scârbă îmi este...»¹⁰⁰, mărturisea ea.

La 27 martie 1918, N. Iorga nota că și „Stere ar fi spuiind că în teritoriul ocupat n-ar mai fi nici un germanofil, așa de barbară a fost purtarea cuceritorilor. Nici el n-ar mai avea simpatii pentru dâșii?! Reichmann, polițaiul Bucureștilor, desminte zvonul că după pace va înceta administrația militară și cere populației ca și mai departe să asculte de ordinele ei¹⁰¹”. Memorialistul însuși se arăta dezamăgit de faptul că „Otelul Traian a fost, de trei săptămâni, închiriat de germani, cari vor instala aici, ce rușine!, birourile de control ale căilor ferate, ale poștelor,

⁹⁴ *Ibidem*, p. 316.

⁹⁵ *Ibidem*, p. 320-321.

⁹⁶ *Ibidem*, p. 323.

⁹⁷ *Ibidem*, p. 324.

⁹⁸ *Ibidem*, p. 327.

⁹⁹ *Ibidem*, p. 328.

¹⁰⁰ *Ibidem*, p. 329.

¹⁰¹ *Ibidem*, p. 335.

telegrafelor și telefoanelor. Asta e «pacea»...¹⁰². Întâlnindu-l, în ziua de 13 aprilie 1918, pe Alexandru Lapedatu, care se întorcea de la mănăstirea Slatina, Iorga afla că și de acolo „calugării pleacă, nevrând să rămână supt nemți”¹⁰³. Peste două zile scria: „la București urmează conflictele între cei întorși și germani. Buchete din mâni nevăzute cad asupra soldaților, ofițerilor cari trec. Unul dintre ai noștri, somat brutal de un căpitan german să salute, a refuzat, fiindcă nici germanii nu răspund. La insultă a răspuns izbind de zid pe insultător. A fost suit în automobil și retrimis în Moldova”. Referindu-se la teritoriul liber, el adăuga: „cu soldații de aici Comandatura Pieții din Iași e foarte brutală. Mânați ca oile pentru cea mai mică greșală, bieții băieți sunt insultați și bătuți. Noaptea tot orașul e împănăt cu santinele”¹⁰⁴. Cu trei zile înainte de semnarea, după atâtea amânări, a păcii separate, despre care memorialistul auzise că e „aproape încheiată”, circula zvonul că „germanii caută a înlocui pe Marghiloman cu Carp, care ar înlătura și Dinastia”¹⁰⁵, zvon care pleca, poate, de la o intenție avută în vedere la un moment dat. O zi după ce notase aceste gânduri, N. Iorga l-a întâlnit pe Barbu Știrbey, care „crede că Alianții vor învinge și, cu toate că, la 1914, era pentru a merge cu Centralii, e acum anti-german. În teritoriul ocupat, adăuga el, cutare vechi germanofil, venit temporar de acolo, spune că nu e nici o ură contra lui Brătianu. Ura contra germanilor e așa de mare încât nu lasă loc alteia”¹⁰⁶. În sfârșit, pe 24 aprilie 1918, în ziua semnării „Apăcii ticăloase”, cum o numea istoricul, el însemna: „se zice că au fost încercări oficiale de a se face demonstrații (și cu soldații demobilizați): ele n-au izbutit”¹⁰⁷.

După semnarea păcii, la 24 aprilie/7 mai 1918, atitudinea românilor față de germani a devenit și mai ostilă, cu numeroase manifestări potrivnice ocupantului. „Regele, observa N. Iorga, evită orice contact cu germanii”¹⁰⁸, retrăgându-se la Piatra Neamț. „În Basarabia-de-jos, coloniștii germani și bulgari țipă de rechizițiile nemțești și chiamă pe români”¹⁰⁹, consemna memorialistul la 26 mai 1918. Peste trei zile nota că „de când a fost la București mai ales, Cantacuzino-Pășcanu e contra nemților”, în timp ce Henri Stahl, întors din capitală, mărturisea că „și lui armata nemțească îi face cea mai rea impresie”¹¹⁰. Un ofițer întors din captivitatea bulgară i se destăinuia memorialistului, mărturisindu-i că „e bucuros că nu merge la București să vadă domnia străinilor. Are speranță că o să iasă altfel de cum cred dușmanii, că armata noastră va intra iarăși în foc, că ne vom răsbuna”¹¹¹. Și chiar

¹⁰² *Ibidem*, p. 344.

¹⁰³ *Ibidem*, p. 350.

¹⁰⁴ *Ibidem*, p. 352-353.

¹⁰⁵ *Ibidem*, p. 358-359.

¹⁰⁶ *Ibidem*, p. 359.

¹⁰⁷ *Ibidem*, p. 360.

¹⁰⁸ N. Iorga, *Memorii*, Vol. II, p. 9.

¹⁰⁹ *Ibidem*, p. 16.

¹¹⁰ *Ibidem*, p. 17.

¹¹¹ *Ibidem*, p. 18.

așa s-a întâmplat. O relatare ce părea să facă notă discordantă, dar care confirma de fapt imparțialitatea memorialistului, era aceea care aparținea unui ofițer întors din teritoriul ocupat, care spunea că „acolo unii au fost jăfuiți; alții, bine plătiți, laudă pe nemți, cărora «li dă Dumnezeu biruința, fiindcă sunt oameni drepti». Învățătorii au fost, la un anume moment, duși între puști. Femeile, mai toate, se poartă prost. Mâncarea se ia unde se găsește. Casa mea din Văleni e prădată înăuntru, cu ajutorul localnicilor»¹¹².

Antigermanismul românilor a devenit, după încheierea păcii, mai evident decât înainte. La 30 august 1918, N. Iorga relatează că „Burian a fost întrebat de un deputat dacă e adevărat că la Curtea Regelui românesc și în cercuri influente se găsește o nouă mișcare contra Centralilor. Ministrul ungaro-austriac a avut insolenta - comenta N. Iorga - să spuie că i-au ajuns la cunoștință asemenea fapte petrecute în «partea neocupată a României» și că a luat măsuri energice”. „Mișcarea contra Centralilor”, care nu era „nouă”, ci aceeași de la intrarea României în război, era adevărată, însă nu la fel erau „măsurile energice”, pretinse a fi fost puse în practică de fostul consul imperial la București. Încercând a găsi o explicație acestei manifestări de vanitate rănită, N. Iorga nota: „cineva îmi spune că amenințarea cu ocupația a venit îndată după ce la Tuffli li s-a cântat ofițerilor germani Marsilieza”¹¹³. Dar, așa cum era și de presupus, ofensele proferate în teritoriul ocupat provocau reacțiile cele mai virulente. „D-rul Angelescu - nota Iorga la 1 septembrie 1918 - vine de la București. E indignat de hoția și obrăznicia germanilor”¹¹⁴. Într-o însemnare făcută o lună mai târziu, ni se spune că „nemții de aici (din Iași - n. ns.) se strecoară noaptea. La gară s-au auzit huiduieli”¹¹⁵. De această dată, informația aparținea memorialistului, deci nu fusese preluată de la altcineva. La fel era și însemnarea din 14 octombrie 1918, când nota: „la Academie, ședință solemnă. Onciul comemorează pe Kogălniceanu cu un discurs în care se insistă asupra legăturilor lui cu Germania; este - observa memorialistul - și o nuanță conservatoare”, însă fondul „insistenței” evidențiază o atitudine condamnată, sesizată imediat de ilustrul istoric și „rectificată”, cum observa el¹¹⁶. Dacă la Academia Română, eventualele alunecări în politicianism căpătau uneori accente progermane, pe stradă, toate manifestările publice erau antigermane. După ce la 21 octombrie 1918, în Piața Unirii, a avut loc o demonstrație de simpatie față de Aliați, a doua zi a fost organizată o întrunire a studenților, „cari stau înaintea Palatului și cântă «Trăiască Regele», apoi readuc steagurile la Universitate”. Cu acea ocazie, „Gheorghe, fiul lui Cuza, a palmuit pe unul din cei doi ofițeri germani cari voiau să treacă prin mulțime cu automobilul. Sâmbătă seara, alți doi au fost

¹¹² **Ibidem**, p. 30.

¹¹³ **Ibidem**, p. 61. „Tuffli” era o cofetărie din Iași.

¹¹⁴ **Ibidem**, p. 62.

¹¹⁵ **Ibidem**, p. 77.

¹¹⁶ **Ibidem**, p. 85.

bătuți rău”¹¹⁷. O altă însemnare, făcută în aceeași zi, ne informează că duminică dimineața și până la ora unu’ au fost mari demonstrații în București. Mulțimea s-a dus la Athénée Palace, cuibul nemților, unde se spunea că au sosit ofițeri francezi pentru armistițiul. S-a chemat ofițerul de serviciu român pentru a da asigurări că nu e adevărat. Publicul a rămas însă, șuierând și huiduind pe jandarmii germani și trupa străină. S-a lucrat cu baioneta pentru a se împrăștia mulțimea. Ar fi o sută de răniți”¹¹⁸.

Așadar, cu o săptămână înainte de semnarea armistițiului, atitudinea românilor față de ocupanții germani depășise stadiul împotrivirilor pasive. Existau, așa cum am văzut, destule indicii care ne fac să credem că dacă nu intervenea încheierea războiului, românii ar fi trecut la forme violente de exprimare a nemulțumirii lor față de o ocupație care dura de peste doi ani. Radicalizarea antigermanismului românesc era firească, întrucât niciodată în istorie o ocupație nu a fost considerată, de cel învins, o binefacere. În plus, ocupația germană în România a supus un teritoriu și populația care îl locuia unei exploatare care friza robia, însoțită în permanență de o aroganță ofensatoare.

*

Întrucât jurnalul lui N. Iorga începe cu data de 17 mai 1917, când trecuseră, deci, aproape trei ani de la începutul războiului, însemnările reținute în paginile lui ne oferă un tablou incomplet al imaginii Germaniei și a germanilor în conștiința publică românească a anilor Primului Război Mondial. Chiar și așa, însă, informațiile cuprinse în această importantă lucrare memorialistică sunt în măsură să contribuie la elucidarea unui subiect care nu a făcut, încă, până în prezent, obiectul unei abordări speciale. Fără a fi un martor ocular, în adevăratul înțeles al cuvântului, marele istoric român a înregistrat în însemnările sale zilnice destule informații despre Germania și Primul Război Mondial, despre confruntarea armată germano-română, despre ocupația germană, precum și despre raporturile intervenite, în timp, între învingători și învinși, adică între germani și români. Dar și invers.

O investigație ca aceea de față este, presupunem noi, binevenită, atât pentru istoriografia germană, cât și pentru cea română. Fără cunoașterea referințelor memorialistice, care au o semnificație particulară, nu va putea fi scrisă, vreodată, o istorie completă a participării Germaniei la Primul Război Mondial, deci și a prezenței acestei țări pe frontul român, în anii 1916-1918.

---

¹¹⁷ *Ibidem*, p. 93.

¹¹⁸ *Ibidem*, p. 93 B 94.

Germany and the Germans in The Memoirs of Nicolae Iorga (1917- 1918) (Summary)

World War I was a key event of the 20th century, marking the beginning of a new chapter in world history. Historians have dedicated an impressive number of special studies, monographs, documents and memoirs to this subject, but investigation continues to accelerate. A significant untapped resource is the wealth of memoirs and diaries dealing with 1914-1918.

The first two volumes of *The Memoirs of one of Romania's leading historians, N. Iorga*, are one such resource. Iorga studied in Germany, published various works about the German past, and appreciated German history and culture. The military confrontation between Romania and the Central Powers (including the occupation of Romania) was closely followed by the great historian.

This study focusses on six important aspects of these years in the vision of N. Iorga: *N. Iorga and Germany, Germany on the European Battlefield, Germany and Romania in the Years 1917-1918, The German Occupation and Romania, Relation between Conqueror and Vanquished in the Last Years of the War, and The Attitude of the Romanians toward the German Occupiers*. Iorga's Memoirs provide many significant details about the situation of Romania and the war during 1917-1918, as seen by a professional historian and a leading figure in Romanian civilization and culture.